

jának. Úgy tűnik, a brit médiában az az uralkodó nézet, hogy a rabszolga-kereskedelem valóban döntő jelentőségű volt a brit iparosodás szempontjából. Az érvelés középpontjában a rabszolga-kereskedelem és a Karib-tengeri ültetvények gazdasági jelentősége áll. E két igen jövedelmező üzletág állítólag jelentős hatást gyakorolt a gazdaság egészére a 18. században, és óriási vagyonok felhalmozásához vezetett, amelyek döntő szerepet játszottak az első gyárak megalapításában. Ezt a nézetet a tudományban Williams-tézisnek nevezik, mert először Eric Williams karibi gazdaságtörténész képviselte az 1940-es években.

A mai tudománytörténeti kutatásban azonban a kutatók többsége eltérő nézeteket vall. Mindenki elismeri, hogy Williams korábban komoly vitát indított el, de feltevésének nagyon kevés támogatója van. Pim de Zwart és Jan Luiten van Zanden, a történelmi globalizációkutatás két holland szaktekinetélye, a következőképpen foglalják össze a tudomány jelenlegi állását legújabb átfogó munkájukban: „A legtöbb kutatás, amely a rabszolga-kereskedelemből és az ültetvénygazdaságból származó nyereségeket vizsgálta, vitatja, hogy ezek a jövedelmek jóval magasabbak voltak, mint más gazdasági tevékenységekből származó bevételek, és hogy ezeket a nyereségeket az ipari forradalom szempontjából fontos ágazatokba fektették be, nevezetesen a vas-, szén- és textiliparba.”

A mostani kutatások során azt is kiszámították, hogy a rabszolga-kereskedelem és a rabszolga-gazdaság viszonylag csekély mértékben járult hozzá a brit gazdaság egészéhez. A két ágazat összességében kevesebbet tett ki, mint 10 százalék, akár a foglalkoztatás, akár a hozzáadott érték szempontjából nézzük. A kutatás végül joggal mutat rá arra, hogy Portugáliának nagyon korán kellett volna iparosítania, ha a Williams-tézisek igazak lennének. Tudvalevő, hogy a rabszolga-kereskedelem és a gyarmatok cukornádültetvényei évszázadokon át összehasonlíthatatlanul nagyobb súllyal estek latba a portugál gazdaság, mint a britek számára. A nyugati kereskedőkkel önként együttműködő afrikai rabszolgaárusok szintén magas nyereséghez jutottak évszázadokon át. Ennek ellenére a nyugat-afrikai part mentén lévő területeken nem történt iparosítás.

A Williams-tézissel a másik probléma, hogy nem tud magyarázatot adni arra, miért kezdődött el egy óriási innovációs tevékenység a 18. századi Nagy-Britanniában. Mert ehhez nemcsak tőkére volt szükség, hanem feltalálókra, hálózatokra, elképzelésekre és olyan befektetőkre is, akik hajlandók voltak nagy kockázatot vállalni. A rabszolga-tulajdonosok és az ültetvényesek elkerülték az effajta kockázatot, amíg nagyobb beruházások nélkül tudtak nyereséghez jutni, és ellenségesen viszonyultak az újításokhoz, amíg szabadságuktól megfosztott emberek kegyetlen kizsákmányolása lehetővé tette számukra, hogy alacsonyan tartsák a költségeket, és lemondjanak arról, hogy gépekkel helyettesítsék a munkaerőt.

Azaz nagy szakadék van az uralkodó vélemények és a legújabb tudományos álláspont között. A történelmi valóság bosszantó sokszínűsége ellene mond annak, amit a politika pillanatnyilag népszerűnek tart. Abban viszont mindenki egyetért, hogy újra és újra foglalkoznunk kell a rabszolga-kereskedelemmel és az ültetvénygazdasággal, és meg kell vitatnunk a mai világra gyakorolt hatásait. Azt a kérdést pedig teljes joggal tehetjük fel, hogy vajon az Edward Colstonhoz hasonló rabszolgatartók szobrai továbbra is indokoltan díszelgenek-e még napjainkban. Mennyivel jobb lenne azonban, ha nem aktivisták kis csoportja döntene ebben, hanem a bristoli lakosságé lenne az utolsó szó.

(Neue Zürcher Zeitung)

Zanny Minton Beddoes

Láncfűrészek és ellátóláncok
Miként állíthatják meg a marhatenyésztő-
és a szójacégek az erdőpusztulást

Nem ők vágják ki az amazonasi erdőket, hanem a beszállítók

A *Nature Climate Change* című akadémiai folyóirat szerint ebben az évben a világ szén-dioxid-kibocsátása 7 százalékkal eshet vissza a világjárványra válaszként adott leállások miatt. Brazília egyértelmű kivételt jelent. Kibocsátása

10-20%-kal fog növekedni 2018-hoz képest, amikor utoljára mérték, mondja a Climate Observatory klímamegfigyelő konzorcium. Mindezt az erdőirtás okolható. 2020 első négy hónapjában az Amazonas brazil részén becslések szerint 1202 négyzetkilométert irtottak ki, 55%-kal többet, mint 2019 azonos időszakában, ami az évtized legrrosszabb éve volt. 2020 augusztusában, amikor az erdőgazdálkodók tüzet gyújtanak az irtásokon, hogy előkészítsék őket legelőnek, a továbbterjedő tűz nagysága meghaladhatja a tavalyiét, amely sokkolta a világot. A tudósok szerint az erdőterület-vesztés közel áll egy „fordulóponthoz”, amely után a fák kiszáradnak és elpusztulnak, milliárdnyi tonna szén-dioxidot engedve a légkörbe.

A környezetvédők Brazília populista elnökét, Jair Bolsonarót hibáztatják a katasztrófa miatt. Az elnök a gazdasági liberalizáció híveként megengedi az esőerdőkben a fakitermelést, a bányászatot és gazdálkodást, és a környezetvédelmi törvények végrehajtását sem veszi komolyan. Kevesebb figyelem jutott annak, hogy milyen szerepet játszottak ebben a JBS-hez és a Cargillhoz hasonló nagy cégek, amelyek globális közvetítói a marhahúsnak és a szójának – amelyek előállítása érdekében az erdőket irtják.

A cégek nem maguk vágják ki a fákat. Inkább közvetítők a bonyolult ellátási láncokban, amelyek az irtásos földön megtermelt szójjával és marhahússal foglalkoznak. A folyamat akkor kezdődik, amikor a spekulánsok, akik többnyire a törvényt megkerülve működnek, földterületet vásárolnak vagy szereznek, eladják onnan a faanyagot, több éven át legettetik rajta a szarvasmarhákat, majd eladják a földet egy szójatermelőnek. Daniel Nepstad ökológus szerint az Amazonas földjének értéke öt-tízszerezésre növekszik erdőirtás után. Ha nem vágják ki a fákat, az nagy alternatív költségekkel járna. Nepstad 2009-es becslése szerint a költségek (a meg nem termelt marhahús és a szója szempontjából) 275 milliárd dollárt (82 000 milliárd forintot) tennének ki 30 év alatt; ez körülbelül 16%-a lenne a 2009-es év GDP-jének.

A közvélemény nyomásának engedve az óriáscégek kísérletet tettek a probléma megoldására. 2009-ben egy a Greenpeace-től származó

elmarasztaló jelentés arra indította a JBS, a Marfrig és a Minerva húsfeldolgozó óriáscégeket, amelyek közösen Brazília húsexportjának kétharmadát tartják a kezükben, hogy tegyenek ígéretet arra, hogy nem vásárolnak az illegálisan erdőt irtó beszállítóktól. (Az erdő-törvény földterületük 20%-ának irtását engedi meg a tulajdonosoknak.) A JBS, amely egy Németországnál nagyobb amazonasi területről szállít be, elmondta, hogy az erdőirtás műholdas észlelésével 9000 beszállítót tiltott le. A szójakereskedők, mint például a Cargill és a Bunge, 2008 óta használják az ilyen rendszereket a térségben az erdőirtás teljes tilalmáról szóló megállapodás érvényre juttatására, amikor is a McDonald's-hoz és a Tescohoz hasonló multinacionális cégek kijelentették, hogy nem fognak többé erdőirtásos földön termesztett amazonasi szójtát vásárolni.

Ezek a megállapodások hozzájárultak ahhoz, hogy 2012-ig erőteljesen csökkent az erdőterület-vesztés. A „szója-moratórium” előtt az új földek 30 százaléka erdőirtásból származott az amazoniai esőerdőben. Az aláírást követő nyolc év alatt a szója termőterületének növekedése már eleve fátlan földterületen zajlott. André Vasconcelos, a Trase árucikk-ellátóláncokat nyomon követő kutatószervezet munkatársa azonban arra figyelmeztet, hogy a Bolsonaro elnöksége alatt zajló erdőirtás örülete megfordíthatja ezt a tendenciát.

Az erdőirtás ugrásszerű növekedése azt mutatja, hogy a megállapodásoknak megvan az Achilles-sarka – mondta Nepstad. A nagy cégek továbbra sem gyakorolják minden beszállító felett az ellenőrzést olyan mértékben, mint ahogy tudnák. És ha meg is tennék, nagy mennyiségű szójjával és főként marhahússal kereskednek a kisebb cégek is; ezeknél pedig gyengébbek az ösztönzők, amelyekkel rávehetnék a termelőket hozzáállásuk megváltoztatására.

Ez különösen égető probléma az állattenyésztésben, amely a – csaknem mindig törvénytelen – erdőirtás körülbelül 80 százalékaért felelős az Amazonas vidékén. „A tehének időnként költöznek” – magyarázza Paulo Pianez, a Marfrig cég munkatársa. Valamennyi hizlalda, amelyek-től a nagy húsfeldolgozó cégek vásárolnak,

átlagosan 23 saját beszállítóval rendelkezik, mondta Holly Gibbs a Wisconsin Egyetemről. A jelenlegi felügyelet nem foglalkozik az állatokat tenyésztő és legeltető gazdákkal, ezért 85-90 százalékban elkerüli a figyelmét az erdőirtás. A szabályokat megkerülő tenyésztők „tisztára moshatják” a szarvasmarhákat azáltal is, hogy törvényesen működő – talán saját – gazdaságaikba szállítják őket, közvetlenül eladás előtt. A Greenpeace egyik új jelentése azt állítja, hogy ezáltal a JBS, a Marfrig és a Minerva végső soron olyan farmokról származó marhahúst adtak el, amelyek miatt egy természetvédelmi területen irtották ki az őserdőt Brazília és Bolívia határán. A cégek elmondásuk szerint nem tudtak semmiféle törvényteleniségről.

A szójatermesztés miatti erdőirtás közvetlenül az esőerdőtől délkeletre fekvő trópusi szavannát, a *cerradót* [hézagosan záródó bokorerdő] érinti. Az Imaflora és az Instituto Centro de Vida (ICV) a brazil kutatóintézetek és a Trase egy új jelentése szerint az Amazonas vidékén és a *cerradón* elterülő Mato Grosso államban, az erdőirtás 27 százaléka 2012 és 2017 között a szójagazdaságokban zajlott. Ez az állam biztosítja az Európai Unió Brazíliából származó szójaimportjának egyharmadát. A szójagazdaságokban végzett irtás kilencvenöt százaléka illegális volt. Harmaduk az Amazonas vidékén történt, amely a szójamoratóriumban található kiskapukra világít rá. Mivel a moratórium csak a szója ültetési területére vonatkozik, az a mezőgazdasági termelő, aki törvénytelen módon kiirtja földjének egy másik részén az erdőt – mondjuk szarvasmarháknak – folytathatja az eladást a kereskedők számára, akik a szóját megőrlik és exportra viszik.

Az Abiove szójaipari lobbij munkatársa, André Nassar rámutat, hogy csökkent a *cerradón* erdőirtással létrehozott szójaföldek területe: a 2000–2006-ban mért évi 215 000 hektárról (530 000 holdról) 2013–2018-ra 79 000 hektárra esett vissza. Az iparágak különbséget kell tennie a törvényes és az illegális erdőirtás között – mondja –, amely nem végez éves ellenőrzést a *cerradón* –, de a kormány felelőssége, hogy kiviteli tilalommal sújtja a gazdaságokat.

Mindazonáltal, a Bunge és a Cargill ígéretet tettek, hogy kizárólag olyan földről folytatják a beszerzést, amelyen nem végeztek – sem törvényes, sem törvénytelen módon – erdőirtást. 2020-as határidejüket nem sikerült ugyan betartaniuk, de úgy tervezik, hogy 2025-ben, illetve 2030-ban sikerrel járnak majd.

Talán gyorsabban történének a dolgok, ha nagyobb nyomást éreznének a vásárlók és a befektetők részéről. A szója nagy részét exportálják – ez az egyik oka annak, hogy a szóját forgalmazó óriáscégek komolyabban veszik az erdőirtás visszaszorítását, mint a hústermelők, tudjuk meg Maria Lettinitől, a FAIRR fenntarthatóságért elkötelezett befektetőhálózat igazgatójától. Kína után az Európai Unió a második legfontosabb célpont. A cégek küzdenek azért, hogy rávegyék az embereket arra, hogy azok többet fizessenek egy „rejtett” árucikkért – mondta el Juliana Lopes, az Amaggi brazil szója-mamutcég vezetője. „Mindenki tudja, hogy a ruháját pamutból csinálják, és hogy a csokoládéja kakaóból készül” – mondja. De csak kevesen hajlandók többet fizetni a csirkéért, amely környezeti szempontból fenntartható szójával etettek; ez meggyarazatot ad arra, hogy miért csak 2-3 százalék rendelkezik erdőirtás-mentességi tanúsítvánnyal. Segíthetne a jobb címkézés.

Ezzel szemben a brazil marhahús négyötödét Brazíliában fogyasztják el. A kivitel többnyire Kínába, Oroszországba és a Közel-Keletre kerül, ahol fontosabb szempont az emberek megételese, mint a fák megmentése. A befektetők maguk részéről a marhahús-vállalkozásokat keskeny árréssel rendelkező, nem túl vonzó üzleti vállalkozásoknak tekintik. Nem kívántak hatalmas erőfeszítéseket tenni az erdőirtás csökkentése érdekében – mondja João Paulo Dibo, a Rio Bravo Investimentos cég São Paulo-i vagyongazdálkodója. Akár vonzó üzletág, akár nem, a marhahús-termelőknek jól megy a sora. Míg a brazil részvényárak összességében 18 százalékkal estek vissza ebben az évben, a Marfrig részvényeinek árfolyama 27 százalékkal emelkedett, a Minerva pedig visszanyerte azt, amit elveszített a világválság kezdetén. A JBS, a világ legnagyobb húsfeldolgozója

2019-et az eddigi legjövödelmezőbb évének könyvelhette el.

A Morgan Stanley, Itaú és Santander pénzügyintézetek nem kívántak nyilatkozni a *The Economist*nak a szója- és húspari vállalatok ügyében. Az Itaú bank egy új, 58 oldalas jelentése ajánlja a JBS-be, a Marfrigbe és a Minervába való befektetést. (A jelentés nem tartalmazza az „erdőirtás” szót.) Ez ugyancsak „rövidlátásra” vall abban az időben, amikor a fenntartható iparba történő befektetések gyors növekedésének vagyunk tanúi – mondja Fabio Alperowitch, a FAMA Investimentos vezető menedzsere. Ez egyike annak – több mint 16 trillió dollárral rendelkező – 230 pénzalapnak, amelyek a tavalyi tűzvések nyomán nyílt levelet írtak alá, az erdőirtás megszüntetésére szólítva fel a cégeket. A BlackRock, amely a JBS tíz legnagyobb részvényesének egyike, nem írta alá, pedig éppen bányászott szén értékesítésével foglalkozik.

A gazdasági nehézségek miatt nem valószínű, hogy a cégek túl sokat fognak költeni az erdőirtás megakadályozására, árulja el Marcello Brito, a Brazilian Agribusiness Association (ABAG) vállalat vezetője. „A részvényesek nem fognak belemenni.”

Az elkedvetlenítés dacára a cég szerint azért történt előrelépés. A húsfeldolgozók azt állítják, hogy dolgoznak 2009-ben tett ígéreteik betartásán, és bővítik a közvetett beszállítók nyomon követését. Az erdőirtás jelzését szolgáló egyik ötlet az állat-átszállítási engedélyek felhasználása, amelyekkel nyomon követik az oltásokat, miközben a szarvasmarhák gazdát cserélnek. De még az agrárminisztériumnak is bele kell egyeznie. A Minerva azt fontolgatja, hogy a Wisconsini Egyetem által kifejlesztett, Visipec nevű eszközt használja a beszállítók feltérképezésére, azoknak a régióknak a beazonosítására, ahol nagymértékű az erdőirtás, továbbá az egyéb területekről beszállítók rangsorolására. A Minerva marhahúsának 30 százalékát teljes ciklusú tenyésztéssel szerzi be, ami garanciát adhat arra, hogy nem erdőirtásos területről származik. Tulajdonképpen a legjobb cégek javát szolgálhatná a kereskedelmi korlátozások – mondja a vállalat fenntarthatósági

igazgatója, Taciano Custodio. „A mi helyzetünkben könnyebb az alkalmazkodás.”

De a három élen járó húsfeldolgozótól induló változás nem garantálja az erdőirtás csökkenését, mert a piacnak kevesebb mint felét adják. „Ha nem vesszük át egy beszállító áruját, fogja magát, átmege az út túoldalára, és eladja egy másik vágóhídnak” – mondja Márcio Nappo, a JBS fenntarthatósági igazgatója. Az egész iparágat érintő haladás jobb végrehajtást és előnyösebb ösztönzőket kíván a tenyésztők számára. „A termelés egészét kell fenntarthatóvá tenni” – mondja Paulo Pianez.

Ettől hangos a szójaipar is, ahol logisztikailag egyszerű megoldani az erdőirtás visszaszorítását, de politikailag nehéz ügynek számít. A Mato Grosso-tanulmány szerint az illegális erdőirtás 80 százaléka 400 gazdagságban, az összes állomány 2 százalékában zajlott le. Itt könnyen eredményre tudunk jutni, mondja André Vasconcelos. De a moratóriumnak a *cerrádóra* történő kiterjesztéséről szóló, két éve folytatott tárgyalások elakadtak. A szójatermesztők szerint a multinacionális cégeknek nem sikerült 250 millió dollárt előteremteniük, hogy egy alapot hozzanak létre az erdőt megtartó gazdálkodók kártalanítására. „Egyfolytában követelöznek, de nem kínálnak semmit cserébe” – panasolja Ricardo Arioli.

A Cargill azt mondja, hogy 30 millió dollárt fog költeni az erdőirtás megakadályozó intézkedésekre az egész iparágban. A Marfrig és az Amaggi egy olyan kezdeményezést támogatnak, amelyet Mato Grosso állam kormányja indított el 2015-ben, hogy egyfajta „környezeti megközelítéssel” csökkentse az erdőirtást. Fernando Sampaio, a nem-kormányzati szervezetek és vállalatok támogatott bizottság igazgatója szerint az önkormányzatok, amelyek csökkentik az erdőirtást, technikai segítséget és hitelt, valamint további üzleti megbízásokat kapnak a nagyvállalatoktól, ösztönözve másokat a követésre. De jóllehet az államban az erdőirtás mértéke 2018 augusztusa és 2019 júliusa között 4 százalékkal csökkent az előző évihez képest, úgy tűnik, hogy a kezdeményezés messze elmarad kítűzött céljától, miszerint 2020-ig

szeretné megszüntetni az illegális erdőirtást: a megtisztított 1685 négyzetkilométer 85 százaléka esetében sajnos ez történt.

A fejlődés egyik legnagyobb akadálya az együttműködés hiánya a szövetségi kormány részéről. Egy a Legfelsőbb Bíróság által nyilvánosságra hozott, kormányülésről szóló videóban Ricardo Sales környezetvédelmi miniszter arra szólította fel a kormányt, hogy az alatt az idő alatt helyezze hatályon kívül a szabályokat, amíg az emberek a vírussal vannak elfoglalva. Az őslakosok területeiért felelős hivatal előírásainak változása megengedi, hogy a földtulajdonosok a hivatalos felosztásra váró őshonos földek nagyobb darabjaira tartsanak igényt. Még az Amazonas-vidék szójameratóriuma is ingatag lábakon áll. Az Aprosoja, a termelők lobbija azzal fenyegetőzött, hogy kilép belőle (ugyanis a moratórium tiltja a törvényes erdőirtást is). Tereza Cristina mezőgazdasági miniszter pedig „képtelenségnek” nevezte.

A visszafogott mértékű erdőirtás olyan kényes kérdésekben kíván egyetértést, mint szegény telepések tízezreinek sorsa, akik olyan állami földterületeken laknak az Amazonas térségében, ahol az erdőirtás fele zajlik. A környezetvédők ugyanakkor azt hangoztatják, hogy a jelenleg a kongresszus előtt lévő „földszabályozási törvény” majd nagy irtásokhoz juttatja a „földrablókat”, aminek az lesz az üzenete, hogy további területek eshetnek áldozatul. A törvényjavaslat korábbi változatát 2020. május 20-án elutasították, miután a brit szupermarketek a brazil termékek bojkottjával fenyegetőztek.

Az ilyen hangok, bár még gyengék, egyre erősebbek lesznek. Azt az érvet támasztják alá, hogy a vállalatoknak nemcsak etikai, hanem üzleti okokból is változtatniuk kell. A szupermarketek felgyorsíthatják a dolgokat azáltal, hogy tájékoztatják a fogyasztókat arról, hogy honnan származik a marhahús és a szója. A nyomásgyakorlás és az ösztönzés megfelelő egyensúlyára van szükség ahhoz, hogy egyetértésre jussanak a gazdálkodók és a mezőgazdasági termelők. A vállalatok tőkeáttételt alkalmaznak, erősíti meg Gibbs asszony. Egy évtizeddel ezelőtt, miután a JBS, a Marfrig és Minerva ígéretet tett arra, hogy nem szerződik

az erdőirtást végző beszállítókkal, több mint 30 más marhahúscég is hasonló megállapodásokat írt alá. „Ha sikerülne egy nagy céget rávenni az első lépés megtételére, akkor mások is a nyomába lépnének” – válaszolja fel a jövőt.

(The Economist)

Zanny Minton Beddoes

A főbíró után – a hírhedt-legendás bírák kora lejárt

A Legfelsőbb Bíróság bíráit határozott időre kell kinevezni

Halála idején Ruth Bader Ginsburg több mint 3000 darab emléktárgyon szerepelt, amely az Amazon.com-on volt kapható. A „Notorious RBG (’Hírhedt RBG’)” rajongói fülbevalókat, bögréket, bébirugdalózókat, fitness kézikönyveket és („Merry Resistas!” kb. ’Boldog ellenállást!’ feliratú) karácsonyi díszeket vásárolhattak, amelyekeken mind-mind az arcképe díszelgett. A tisztelgések száma és változatossága két dolgot sugall. Először is azt, hogy Ginsburg bírónő rendkívüli személyiség volt, aki rendkívüli helyet foglalt el az amerikai kultúrában. Másodsor pedig, hogy valami elromlott az amerikai fékek és ellensúlyok rendszerében. Az Egyesült Államok az egyetlen demokrácia a világon, ahol a bírák ilyen hírnévre tesznek szert, vagy ahol orvosi vizsgálatok eredménye országos jelentőséggel bír. Az elragadtatottságnak ez az érzése nem egészséges.

A republikánusok gyakran nehezményezték, hogy túl nagy hatalma van a Legfelsőbb Bíróságnak. Amikor azonban előttük áll a lehetőség, hogy korlátozzák, túl nagy a kísértés, hogy mégse tegyék meg. Mivel a Legfelsőbb Bíróság bíráinak kinevezése élethossziglani hivatalt jelent, egy most kinevezett bíró akár még 2060-ban is hivatalban lehet.

Ez nem túl jó hír az amerikai demokrácia és a bíróság számára. Amikor 2016-ban, elnökválasztási évben megüresedett egy hely,